

Mlada Holá, *Studentské koleje pražské univerzity v pozdním středověku a raném novověku. Dějiny – správa – úřední písemnosti (do roku 1622)*, Karolinum, Praha 2017, ss. 432

Oczywistym elementem funkcjonowania średniowiecznych uniwersytetów jest ich wewnętrzne zorganizowanie w systemie kolejalnym. W kolegiach tętniło życie uniwersyteckie, gdyż nie tylko odbywały się w nich wykłady, ale także stanowiły one miejsce zamieszkania profesorów. Obok kolegiów profesorskich (mistrzowskich) funkcjonowały również kolegia studenckie, które miały zapewnić „wikt i opierunek” zakwaterowanej w niej biedniejszej młodzieży studenckiej. Podobnie jak w kolegiach mistrzowskich byt studentów był finansowo zabezpieczony (nadania fundatorskie), więc mieszkający w nich żacy nie musieli płacić za swój kwaterunek, jak było to w przypadku burs studenckich czy prywatnych kwater. Z tego też powodu działalność kolegiów była bardziej złożona i podlegała specyficznemu ustawodawstwu. Również w praskim środowisku akademickim, kształtującym się w latach 1348–1622 (*studium generale*, Uniwersytet prawniczy, Uniwersytet trójwydziałowy, Uniwersytet utrakwistyczny) funkcjonowało kilka studenckich kolegiów (kolegium Nacji Czeskiej, kolegium Litewskie – królowej Jadwigi, kolegium Nazaretańskie, kolegium Reczka – Marii Panny i kolegium Laudy – Apostolskie), z których jedno było nawet ufundowane w 1397 r. przez polską królową.

Dzieje tychże kolegiów w okresie późnego średniowiecza i wczesnej nowożytności (do 1622 r.) były przedmiotem badań, które zostały zaprezentowane w recenzowanej książce Mladej Holy (doc. PhDr. Mlada Holá, Ph.D.) (pol.: *Kolegia studenckie praskiego uniwersytetu w późnym średniowieczu i wczesnej nowożytności. Dzieje – organizacja – dokumenty do roku 1622*). Uznana czeska historyk postanowiła tym

samym zamknąć swoje badania nad dziejami praskich kolegów studenckich, które prezentowała częściowo w kilku artykułach naukowych¹. Tym razem jednak autorka całościowo ujęła dzieje praskich kolegów funkcjonujących przy jednowydziałowym Uniwersytecie utrakwistycznym (1419–1622)², uwzględniając m.in. okoliczności ich powstania, fundatorów (pochodzenie i motywacje), organizację (jej ewolucję), aspekt prawny i zabezpieczenie ekonomiczne, nazewnictwo kolegów, zaś dla okresu wczesnonowożytnego również problematykę życia codziennego zakwaterowanych czy frekwencji studentów. Chronologicznie praca kończy się zatem na roku, w którym prascy jezuici za cesarską zgodą przejęli zarząd nad byłym majątkiem Uniwersytetu utrakwistycznego, dając tym samym kres wcześniejszemu systemowi kolegów studenckich. Warto dodać, że w literaturze czeskiej istnieją publikacje o kolegiach uniwersyteckich³, ale kolegia studenckie traktują pobieżnie, skupiając się głównie na kolegiach mistrzowskich, ponadto zawierają liczne błędy. Autorka postanowiła zatem wypełnić lukę badawczą oraz zweryfikować wcześniejsze ustalenia badaczy.

Konstrukcyjnie monografia M. Holy została podzielona na osiem rozdziałów, z których każdy składa się z kilku analizowanych kolejno aspektów. Po wprowadzającym w badaną tematykę „Wstępie” (Úvod, s. 9–24) następuje sumaryczny rozdział dotyczący kolegów studenckich w systemie uniwersytetów europejskich (*Studentské koleje v systému evropských univerzit*, s. 25–53), który uwzględnia przegląd badań o kolegiach studenckich w zachodniej i środkowej Europie (s. 25–33), erygowanie kolegów studenckich w zachodniej Europie (s. 33–38), a także funkcjonowanie

¹ M. Holá, *Alumni koleje českého národa na pražské univerzitě v letech 1542–1611*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis 53 (2013), fasc. 2, s. 41–80; taż, *Studentské koleje pražské univerzity a staroměstský měšťan Kříž*, Mediaevalia Historica Bohemica 18 (2015), cz. 2, s. 95–132; M. Holá, M. Holý, *K rozmnožení cti a chvály Boží a ku prospěchu vlasti: Mikuláš Walter z Waltersperku (+ 1578) a jeho studijní nadace*, Folia Historica Bohemica 28 (2013), cz. 1, s. 5–27; ci sami, *Správa a každodenní provoz koleje Českého národa na pražské univerzitě v 16. století*, Paginae historiae. Sborník Národního 22 (2014), cz. 2, s. 115–123; ci sami, *Středověké studijní nadace v Čechách*, Mediaevalia Historica Bohemica 19 (2016), s. 87–109; M. Holá, *Nazaretská kolej pražské univerzity v pozdním středověku*, [w:] *Středověký kaleidoskop pro muže s hůlkou. Věnováno Františku Šmahelovi k životnímu jubileu*, Praha 2016, s. 511–521.

² Początki kryzysu uniwersyteckiego w Pradze, a zatem i uczelni utrakwistycznej, są nieco starsze, wiąże się je z wydaniem przez króla Wacława IV dekretu kutnohorskiego w 1409 r., który uczynił z praskiego uniwersytetu ideologiczne centrum ruchu husyckiego, a potem kościoła utrakwistycznego.

³ Np. monografia: A. Kubiček, A. Petráňová, A. Petráň, *Karolinum a historické koleje University Karlovy v Praze*, Praha 1961.

kolegiów w przestrzeni środkowoeuropejskiej (s. 39–53). Warto zaznaczyć, że autorka korzystała z niezwykle obszernej i reprezentatywnej literatury europejskiej poświęconej temu zagadnieniu (prac brytyjskich, francuskich, włoskich, polskich, niemieckich czy austriackich), wskutek czego zaproponowany przegląd pojęciowy i historyczny jest wartościowy oraz idealnie wprowadza w dalszą część pracy. Również fragmenty dotyczące polskiej literatury (s. 29–31), a przede wszystkim krakowskich kolegiów (działalność fundacyjna Jana Isnera, Mikołaja z Gliwic, Jana Długosza, Zbigniewa Oleśnickiego, Anny Jagiellonki, Andrzeja Noskowskiego, s. 38–43) zostały przedstawione w sposób nie wymagający korekty.

Drugi rozdział dotyczy historii studenckich kolegiów uniwersytetu praskiego w okresie przedhusyckim (*Studentské koleje pražské univerzity v předhusitské době*, s. 54–104), a więc dziejów tych kolegiów, które swój początek miały znacznie wcześniejszy niż kolegia Uniwersytetu utrakwistycznego. Rozdział ten stanowi zatem obszerne, choć wprowadzające w zasadniczą część pracy przedstawienie dziejów kolegiów mistrzowskich (kolegium Karola, kolegium Wszystkich Świętych, kolegium prawnicze, kolegium medyczne, kolegium króla Wacława IV) i burs studenckich do początku XV w. (s. 54–70). Część dotycząca burs studenckich jest bardzo cenna zważywszy na fakt, że nie zachowały się źródła jednoznacznie określające nazwy czy miejsca wspomnianych domów, a mimo to udało się autorce wskazać kilka lokalizacji oraz zebrać całą dostępną literaturę oraz źródła dotycząc tegoż zagadnienia. Z perspektywy polskiego czytelnika warto odnotować, że pojawiają się w jej rozważaniach studenci pochodzący z Królestwa Polskiego (Mikołaj z Krakowa, Bartłomiej z Jasła). W dalszej części rozdział zawiera opis początków kolegium Nacji Czeskiej – *Collegium Nationis* (s. 71–78), kolegium Nazaretańskiego (s. 79–93) oraz kolegium królowej Jadwigi wraz z jej statutami (s. 93–104).

Fragment dotyczący fundacji królowej Jadwigi nie tylko porządkuje wcześniejsze informacje dotyczące tego nadania, ale także przedstawia fakty stanowiące *novum* z perspektywy polskiej historiografii, tj. działalność prokuratorów kolegium, uposażenie kolegium czy pełny korpus źródeł. Warto dodać, że dokładne dzieje kolegium Jadwigi dla biednych studentów z Litwy nie zostały w polskiej literaturze należycie przedstawione, tym bardziej do 1622 r., jak czyni to w dalszej części pracy autorka. Wynika to zapewne z faktu, że od 1411 r. do kolegium mogli być przyjmowani studenci innych narodowości, nie tylko Litwini. Spowodowało to zupełne zatracenie intencji królowej Jadwigi oraz przejęcie kolegium przez nację czeską. Należy jednak zaznaczyć, że mimo iż autorka korzystała z obszernej literatury (również polskiej) przy pracy nad tym zagadnieniem, zabrakło tu kilku publikacji (pomniejszych, ale

istotnych)⁴, zwłaszcza biografii królowej Jadwigi, w której jej działalność fundatorska również się pojawia⁵ oraz relacji Jana Długosza o rzeczonyj fundacji (rok 1397, tom III, księga X)⁶. Być może autorka zwróciłaby wówczas uwagę na fakt, że pośrednią motywacją królowej Jadwigi do założenia fundacji kolegium mogła być błogosławiona w 1391 r. (staraniem również Mateusza z Krakowa) Brygida szwedzka, która założyła hospicjum dla studentów i pielgrzymów szwedzkich w Rzymie.

Trzeci rozdział dotyczy zasadniczej części pracy, czyli studenckich kolegiów i burs w późnym średniowieczu (*Studentské koleje a burzy v pozdním středověku*, s. 105–160). Oprócz wymienionych już kolegiów (Nacji Czeskiej, s. 110–118, Nazaretańskiego, s. 118–127 i królowej Jadwigi, s. 127–134) pojawiają się w tym rozdziale również kolegia ufundowane przez praskich mieszczan: burmistrza staromiejskiej rady Jana Rečka (kolegium Marii Panny dla nacji czeskiej w 1438 r., s. 134–152) oraz sędziego miast królewskich Macieja z Chlumčan zwanego Lauda (1451 r., kolegium Apostolskie dla studentów filozofii, którzy mieli później studiować teologię, s. 152–160). Rozdział w syntetyczny sposób prezentuje dzieje tych kolegiów w późnym średniowieczu, uwzględniając informacje dotyczące fundatorów (Rečka i Laudy), administratorów i dyrektorów kolegiów, bibliotek kolegiów, posiadanych majątków i późniejszych nadań, zachowanych statutów czy dokumentów określających ich status. Również w tym rozdziale występują studenci i profesorzy z Królestwa Polskiego, którzy weszli w kontakt z kolegium Nacji Czeskiej (Stanisław z Kościana) oraz kolegium Nazaretańskim i królowej Jadwigi (Stanisław z Gniezna).

Kolejny rozdział przedstawia najwyższy zarząd nad kolegiami studenckimi w okresie wczesnonowożytnym (*Vrchní správa studentských kolejí raném novověku*, s. 161–182). Autorka skupiła się początkowo na urzędzie dyrektorów (s. 161–172), których wybierali mistrzowie uniwersyteccy. Dyrektorzy tworzyli kolegium dyrektorskie, w skład którego wchodził dziekan Wydziału Filozoficznego oraz czterech mistrzów (wśród nich był rektor). Ich zadaniem było głównie administrowanie kolegiami, piecza nad stroną ekonomiczną, mianowanie proboszczów, przyjmowanie studentów czy dbanie o remonty kolegiów. W obszernej tabeli autorka zaprezen-

⁴ M. Malinowski, *Kolegium dla Litwinów w Pradze. Zakład królowej Jadwigi*, [w:] *Dzieje dobroczynności krajowej i zagranicznej*, t. I, Wilno 1923, s. 384–388; T. Długosz, *Królowa Jadwiga. c.d.: Fundacje Królowej Jadwigi*, *Studia Theologica Varsaviensia* 3 (1965), cz. 2, s. 503–571 (tu s. 509–512).

⁵ J. Nikodem, *Jadwiga, król Polski*, Wrocław 2009, s. 376–377.

⁶ *Jana Długosza, kanonika krakowskiego dziejów polskich ksiąg dwanaście*, t. III, ks. IX, X, przekł. K. Mecherzyński, Kraków 1869, s. 492 (oraz inne wydania polskie i łacińskie).

towała wszystkich uchwytnych źródłowo dyrektorów poszczególnych kolegiów od 1541 do 1622 r. (s. 167–171). W dalszej części rozdziału krótko przedstawiono zarząd nad posiadłościami kolegium na przykładzie wsi Michle (s. 172–176), reformę administracyjną majątków uniwersyteckich na początku XVI w. (s. 176–180), wreszcie przekazanie kolegiów jezuitom w 1622 r. (s. 180–182), wskutek czego straciły one swój dawny charakter. Jezuici zaczęli wynajmować uzyskane kolegia, potem kolegium Nazaretańskie dołączyli do własnego seminarium św. Wacława, kolej Laudy stała się domem mieszkalnym, w kolegium Reczka urządzono browar, zaś kolegium Nacji Czeskiej i królowej Jadwigi stało się siedzibą Nowej mennicy po 1755 r.

Piąty rozdział dotyczy dochodów kolegiów studenckich w latach 1526–1622 (*Důchody studentských kolejí v letech 1526–1622*, s. 183–197), zaś następny alumnów i życia codziennego w kolegiach studenckich w XVI i na początku XVII w. (*Alumni a každodennost studentských kolejí v 16. a na počátku 17. století*, s. 198–246). W rozdziale tym autorka zbadła frekwencje studentów mieszkających w kolegiach (s. 198–215), których z lat 1597–1600 zestawiała tabelarycznie (s. 206–209) oraz tych, którzy uzyskali stopień bakalarza w 1601 r. (s. 210–212). W dalszej części znajdziemy informacje o alumnach kolegium Nacji Czeskiej, którzy studiowali na uniwersytecie w latach 1542–1611 (s. 215–226), m.in. z uwzględnieniem ich liczby, pochodzenia geograficznego i terytorialnego (z miast królewskich w Czechach). Również w tym rozdziale pojawiają się informacje o udziale studentów w administrowaniu kolegiów (s. 227–235), głównie na urzędach proboszcza i skarbnika czy życiu codziennym w kolegium Reczka (s. 235–240). W odniesieniu do ostatniego zagadnienia autorka przedstawiła zarówno wygląd kwater, biblioteki, kuchni, jadalni, miejsca na przedstawienia teatralne, różne remonty, jak też skargi zakwaterowanych na złe warunki bytowe (oraz ich prośby), czy też mniej godne uczynki alumnów (pijaństwo, psoty, konflikty z prawem). Rozdział ten kończy fragment o funkcjonowaniu kolegium Nacji Czeskiej w świetle jego rachunków (s. 240–246), co niezwykle plastycznie ukazuje, na co kolegium wydawało najczęściej pieniądze (np. na gubione klucze, remonty, jedzenie, spory sądowe, potłuczone okna, ale też sporo na bibliotekę).

Rozdział siódmy dotyczy pojedynczych dokumentów wydawanych przez dyrektorów kolegiów studenckich we wczesnej nowożytności (*Jednotliviny vydávané direktory studentských kolejí v ranem novověku*, s. 247–271), na które składają się mandaty (s. 247–254), chirografy i potwierdzenia dostarczenia pism (s. 254–259), reskrypty (s. 259–263) oraz fragment dotyczący przetwarzania i dostarczania dokumentów

(s. 263–271). Autorka skupiła się zatem na praktyce kancelaryjnej stosowanej w kolegiach studenckich wczesnej nowożytności.

W ostatnim rozdziale autorka przedstawiła oficjalne księgi kolegów studenckich we wczesnej nowożytności (*Úřední knihy studentských kolegií v ranem novověku*, s. 271–298). Wspomniane księgi to kolejno: statuty (s. 271–277), księgi spraw sądowych i rachunki kolegów studenckich (s. 277–284), notatniki poszczególnych kolegów (s. 284–292), kopiariusze i notatniki prywatne (s. 292–295), a także księgi urzędowe kolegów po reformach administracyjnych z lat 1612/1613 (s. 295–298).

Książkę kończy podsumowanie (*Závěr*, s. 299–301), po którym autorka zamieściła aneks źródłowy (s. 308–331) zawierający edycję czterech drobnych dokumentów (dwa z 1485 r. pisane staroczeskim oraz dwa łacińskie z połowy XVI w.), a także obszerną tabelę zestawiającą imiona uchwytynych źródłowo alumnów kolegium Nacji Czeskiej z lat 1542–1611 (s. 311–331). Całość recenzowanej pracy dopełnia spis ilustracji (*Seznam ilustrací*, s. 332–335), które umieszczone są wewnątrz kolejnych rozdziałów, obszerny spis wykorzystanych źródeł i literatury (*Prameny a literatura*, s. 338–393), obszernie i szczegółowo streszczenie w języku angielskim (*Summary*, s. 394–406) oraz indeks nazwisk i miejscowości (*Osobní a místní rejstřík*, s. 407–431).

Pracę M. Holy można podsumować stwierdzeniem, iż jest pozycją godną uwagi, a przede wszystkim zasługuje na głębszą recepcję na gruncie polskiej historiografii. Autorce nie tylko udało się pokazać specyficzną organizację praskich kolegów studenckich w okresie utrakwistycznym, ale przede wszystkim uczyniła to w sposób wyczerpujący. Bazując na obszernej literaturze oraz pełnym korpusie źródeł, który jest problematyczny ze względu na szeroki zakres chronologiczny pracy (obejmując źródła średniowieczne i wczesnonowożytne), przedstawiła istotny element funkcjonowania Uniwersytetu utrakwistycznego w Pradze aż do momentu jego zamknięcia w 1622 r., co stanowi też ważny wkład w poznanie utrakwistycznej kultury państwa czeskiego. Dotychczas mniej eksploatowane badawczo praskie kolegia studenckie doczekały się wreszcie pełnej, wyczerpującej, a przede wszystkim atrakcyjnej czytelniczo monografii. Niezwykle cenne dla polskiego badacza jest natomiast pełne przedstawienie dziejów kolegium królowej Jadwigi od momentu jej założenia aż po 1622 r., kiedy zostało przekazane jezuitom. Bogate dzieje tego kolegium, a przede wszystkim swoiste zatracenie idei przyświecającej fundatorce, które autorka publikacji przedstawiła w niniejszej pracy, zasługuje na uwagę polskich historyków tym bardziej, że na kartach książki M. Holy pojawiają się także mniej znane, choć istotne postaci pochodzące z Królestwa Polskiego (m.in. Stanisław z Gniezna, Bartłomiej z Jasła, Stanisław z Kościana, Jan z Krakowa, Marcin z Łęczycy), które związały się

z praskim środowiskiem akademickim, zaś ich losy nie były należycie opracowane w polskiej historiografii. Dzięki pracy M. Holy wiele polskich wątków w dziejach uniwersytetów praskich w późnym średniowieczu znalazło należne wspomnienie.

Warto zatem sięgnąć po tę pozycję, by zaktualizować wiedzę historyczną na temat wielu aspektów życia akademickiego Uniwersytetu utrakwistycznego, a przede wszystkim jego kolegów studenckich oraz aby zapoznać się z aktualnym dorobkiem historiografii europejskiej dotyczącej tego niezwykle interesującego zagadnienia.

dr Robert T. Tomczak
Instytut Historii
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
ul. Umultowska 89d, 61-809 Poznań
robertomczak@interia.pl